

La pell cultural de Balears / Mirades creuades

Pedreres

ENRIC CASASSES

Mira-t'hi més una altra vegada amb so somiar, si no tens sa vida avorrida!", diu el gegant que és un empleat del poder, un dels vigilants armats que impedeixen l'entrada al bell jardí on es troba l'amor de les tres taronges, segons el text de la rondalla que dona Jordi des Racó, un alter ego del carca furibund que era Antoni Maria Alcover. A més de posar en marxa la grandiosa obra del diccionari que du el seu nom i que fou elaborat fins al darrer detall pel seu ajudant Moll, dit Mollet, i a més de barallar-se a crits i cops de porta amb Pompeu Fabra i les seves reformes, Alcover, transfigurat de cap a peus en Jordi des Racó, va transcriure més de vint volums de rondalles mallorquines que són un desplegament de la llengua catalana com no s'ha vist en cap gènere ni època. A més de riquesa lèxica, sintàctica, fraseològica, és la felicitat de l'expressió, l'alegria que transporta, l'energia entusiasta que la tiba, i això perquè hi ha tot un món que se'n hi presenta i que hi bufa l'esperit.

Amb el seu univers de màgia, d'humor i d'obvietat terrenal, incloent-hi l'obvietat del dolor i el mal i la maldat, les rondalles, encara que en algunes no hi passi res, són tot acció i diàleg, sense queixes ni comentaris ni més descripcions que les necessàries a l'acció. El que hi ha és un convenciment del propi ésser de tots els éssers, tan gran, tan convençut, que cada frase de la narració, cada intervenció de cada personatge, és esclat de foc, flamarada encesa, un festival de boques flamígeres esculpint amb aire el monument invisible de la llengua més divertida del català modern. Al gegant, mentre ell dormia, la seva dona se li ha carregat "set almuds de dents i set de quixals", és a dir, per omplir-ne un recipient de catorze litres ("però encara n'hi quedaren altres tants"). "Recent mil carreranyes de carretades de dimonis cucarells! diu ell, com veu tanta destrossa. Oh! si no fosses ma muller, no et valdria Sant Pere: te menjava! Sobretot, mi-

ra-t'hi més amb so somiar, una altra vegada, si no tens sa vida avorrida".

Tot un món que de fet és una determinada Mallorca mostrada sota un punt de vista determinat, i des d'un paisatge concret, el dels voltants de Santa Sirga, d'on era Alcover, cap a la banda de Manacor. I aquesta obra només mostra un aspecte d'una de les moltes facetes de la literatura mallorquina d'arrel tradicional. En aquest cas només d'arrel, perquè el pas per les mans entre pàgines i barroques de Jordi des Racó la converteixen, sense deixar de ser rondalles populars, en una personalíssima obra d'autor.

Una cosa encara més plena de voltatge poètic i molt profitosa pels ensenyaments que se'n poden treure, molts més que de la majoria d'assignatures que ensenyen a les escoles, és el cançoner. És una pedrera inacabable de tresors que ens deixen amb la boca oberta i amb un peu enlaire. Com aquesta estrofa marinera i contrabandista de Deià: "Noltros duim un bon cuiner | i es patró està tot gojós: | s'altre vespre mos va fer | ses sopes amb tabac ros".

Ones a punt de trencar-se en arribar a la platja. / VICENS GIMÉNEZ

La primera vegada que vaig anar a Eivissa, ara deu fer trenta anys, hi havia una dona ja gran, tota de negra amb faldes llargues fins a terra, amb mocador al cap i un gran barret de palla, que collia ametles amb una canya prop de l'aeroport, sense fer cas dels avions que li passaven molt baixos per damunt, sense dignar-se a alçar els ulls al soroll dels motors. Era una imatge de resistència i de perduració, d'un temps immutuable al costat d'un temps accelerat. I en una conferència que vaig donar en un petit local, amb poca gent, hi havia un senyor en primera fila que m'escoltava atentament parlar sobre cultura catalana, i que em van dir que era l'home més important de l'illa, Abel Matutes de nom.

Després, acumulant imatges tòpiques sobre turisme massiu, imatges sobre discoteques famoses, sobre alcohol i festes boges, i alguns altres components que

em resultaven dissuasoris, he tardat massa temps a tornar-hi. Fins fa poques setmanes, per parlar davant d'un públic atent i abundant. No hi havia, escoltant-me, cap membre de la família Matutes: no sé si encara són tan importants. No hi havia cap dona de negra collint ametles sota els avions. Però tampoc hi havia motius per al meu recel de tants anys, ni per a retardar tant la tornada.

Els tòpics són els tòpics, vaig concloure després de recórrer amb calma la ciutat i l'illa, però Eivissa és Eivissa. Un

Eivissa inesperada

JOAN F. MIRA

Menorca 'ad hominem'

BIEL MESQUIDA

La primera vegada que vaig veure i viure conscientment Menorca, sabia que entrava en una illa jardí on els paisatges i els pobles, el patrimoni arquitectònic i la vida social, la història i el saber, les indústries i els ports, les veus i els ressons, la cultura antiga i la d'ara mateix, totes riquesa i densitat, formaven un mix singular i seductor, una atmosfera que no m'aturava de respirar amb les fruïcions més fondes de l'esperit. Aquesta frase, que intenta concentrar una primera impressió, és la mostra dels fragments on dic, en un desordre endreçat, el meu amor a Menorca amb dues exploracions del record amb el meu subjecte com a protagonista.

Cavall a Ciutadella (1950). El cavall marró fosc, des de la panxa per amunt, vist de perfil, ocupa el primer pla. Damunt la seva espinada hi ha un nin de bolquers, grassonet i cara de lluna, amb rínxols d'or que somriu sostingut per un pare de cabells arrissats i cara d'home bo. Al fons, la costa de Ciutadella. Devia tenir tres anys i mon pare i muma re feien, per un atzar lligat amb els eternals concursos de trasllat, costura a

una graduada. La foto és en blanc i negre. Crec que aquell curs que vaig passar a Ciutadella, i del qual només em vénen al cap les converses dels meus pares quan ja era gran, va ser decisiu per a la meva consciència del llenguatge, de la llengua catalana. Sentir el menorquí em va eixamplar les músiques de l'idioma, em donà un vocabulari nou i tot un conjunt de frases desconegudes que m'alimentaren, que em formaren, que m'enriquieren de lletra viva. Per què ho sé? Per l'experiència de parlar i llegir menorquins. El bouquet de la veu, el perfum del fraseig, els tresors del lèxic: aquella llengua clara, esquitxada d'anglicismes i francesismes com gemmes rares, aquella calidesa sonora fins i tot quan la violència l'encén, aquell cantet amb so de mar i de fillet, de lloc i de Francesc de Borja Moll, m'atrapà per complet.

Honoris causa per la Universitat de les Illes Balears (UIB) de Fernando Rubió a Maó (1992). Aquest savi menorquí, que era alhora investigador científic, creador d'una indústria farmacèutica mundial, mecenes de la cultura i liberal il·lustrat, de l'aviar dels d'Oleo, els d'Orfila i els Guàrdia, el vaig conèixer al seu casal de Montgofre Nou, la possessió situada al centre de l'albufera del Grau, un paradís intoccat, salvat. Em deia: Menorca és un indret definit per l'aïllament: una característica que defineix pregonament la seva personalitat. Les illes Balears han viscut massa temps amb unes relacions enterbolides per la gelosia. I Nadal Batle, el rector, li responia remarcant l'absoluta equidistància de Palma a Maó, de Palma a Ciutadella i de Ciutadella a Eivissa. I també, que la UIB volia que quedàs clar que formam part de la mateixa petita pàtria, un poble que ha perdut personalitat, que no té quotes d'autogovern i que vol recuperar dignitat, riquesa i més felicitat per als seus ciutadans. Uns dies feliços que em recordaren una perduda història d'amor a Macarelleta. Saviesa i amor plegats.

inesperada, feta de molta verdor tardoral, de casetes blanques, de pulcritud, de calma, d'una cultura depurada, afinada amb el temps i que els nous temps no han arribat a destruir. Aturar-se a Sant Miquel de Balansat i després baixar al port entre boscos de pins, tornar a Sant Llorenç de Balàfia, a Sant Joan de Labritja, a Santa Gertrudis, quina delícia inacabable.

I quina enveja, des del meu País Valencià de paisatges tan uniformement destrossats, comprovar que la major part de la costa d'Eivissa preserva l'esplendor primigènia: contemplar de matí cala Vedella, cala d'Hort, o de vesprada les cales i puntes del nord, em feia sentir una felicitat antiga d'home que s'ha criat prop de la mar. Compréc que tants eivissencs, a pesar d'invasions i de petits o grans desastres, conserven un sentiment de beatitud, de plenitud. Compréc que l'illa siga, malgrat tot, un petit món feliç.

petit món ple de verdor i de pins, de valls delicioses amagades i quietes, de bellesa insòlites, de marges de pedra que es conserven intactes, de pobles tan petits que no són pobles, d'esglesietes polides i pulcres amb porxes amables. És cert que a la ciutat, i a Sant Antoni, i no tant a Santa Eulària, la lletjor d'un urbanisme miserable ha fet estralls, i que a l'estiu deuen ser llocs insuportables. Però la resta de l'any, i la resta de l'illa, conserven una bellesa intacta, de camps i de quietud. Una bellesa per a mi